

## “Po odkrito besedo greš k pisatelju”

France Vurnik se je pogovarjal z Milošem Mikelnom

**VURNIK:** Dragi Miloš, še preden se začneva pogovarjati o tebi in tvojem literarnem delu, naj navedem urednikovo naročilo, da se morava držati obsega ene avtorske pole. Ker sva oba dovolj zgovorna, v pisanju seveda (ti bolj kot jaz, ker te radijski Prokrust ni nikoli zaznamoval s svojo minutažno posteljo), se bova pač krotila, jaz predvsem s selekcijo tem, čeprav to zaradi obsežnosti in raznovrstnosti tvojega dela ne bo preprosto. Naj te za začetek povprašam: Kako se po sedmih desetletjih življenja počutiš na relaciji posameznik – družba, pri čemer bi družbo razdelil na segmente, od najbližjih do nacije?

**MIKELN:** Dobro. Vnuki veselo rastejo. Narod pa – če se spomnim mladosti v napol nemškutarskem Celju in nato še »Macht mir dieses Land wieder deutsch«, Naredite mi to deželno spet nemško: Kdo si je upal pomisliti na samostojno narodno državo?! Ne rečem nacija, ker so si to po nepotrebem izmislili, rajši recimo državni narod, kadar je treba razločiti med narodom s svojo državo in brez nje.

VURNIK: Tvoje vključevanje v javno delovanje je povezano predvsem z gledališčem že v prvi polovici petdesetih let, tako z delom v Prešernovem gledališču v Kranju pred ukinitvijo (leta 1958), kjer si leta 1954 začel kot režiser Kesselringove komedije *Arzenik in stare čipke* v sodelovanju z Miletom Korunom kot scenografom (premiera je bila 16. marca 1954), kot z delom v SLG Celje, kjer si uprizoril lastno dramtizacijo Finžgarjevega romana *Pod svobodnim soncem* (premiera je bila 22. septembra 1954), tudi z Miletom Korunom kot scenografom in kostumografom. Že spomladi naslednjega leta pa je Korun režiral tvojo dramo v treh dejanjih *Dež v pomladni noči* (premiera 9. maja 1955). To je bilo plodovito obdobje v družbi s Herbertom Grünom, Lojzetom Filipičem, Dinom Radojevičem, Andrejem Hiengom in drugimi, ko je na slovenske poklicne odre prihajala nova generacija gledališčnikov, ki je spremenila, izrazno in vsebinsko preusmerila slovenski teater v sedanost oziroma v tedanjost. Kako z današnje oddaljenosti ocenjuješ ta čas razcveta in začetkov, ki vključujejo še druge tvoje dramske tekste (*Atomske bombe ni več*, *Petra Šeme pozna poroka*, *Golobje miru ...*)? Zakaj si gledališko režijo pozneje opustil?

MIKELN: V Kranju sem režiral dve leti, recimo pogrnil s *Pohujšanjem*, za katero mi je tudi naredil sceno Korun, uspel z Ingeovim *Piknikom* (pred tem sem pisal kritike, pa mi je po dobrem *Pikniku* rekel Igor Pretnar, pusti ti kritike, recimo, Dušanu Željeznovu, poglej, solze so mu pritekale na premieri, ti rajši režiraj), z Ocvirkovim *Tretjim ležiščem*, kjer je debitiral Zlatko Šugman, in tako naprej. Dramatizacija *Pod svobodnim soncem* je bila pomota, ampak velika vojna je bila še vsem živo v spominu, na prodaj nismo Sloveni nikdar – gledališče potrebuje za svoj sproti obrat tudi take reči, tudi pozneje sem dostikrat pisal za to potrebo. Moja režija tiste igre pa je bila sploh katastrofa, Janez Eržen, tedaj lepi in ponosni Iztok, me še zdaj draži s spomini nanjo. *Dež v pomladni noči* je bil zelo slaba igra (Fran Albreht, starosta tedanjih kritikov in predsednik žirije Filipičevega »Prvega festivala slovenske in jugoslovanske sodobne drame« leta 1955 v Celju mi je rekel, »... ampak en prizor je pa dober«, ja, vedel sem, kateri, tri tipkane strani – Ivan Potrč pa je napisal eno svojih redkih gledaliških kritik, če ne edino, »Mikeln je hotel umazati revolucijo, ampak revolucija ga je povozila«, napisal sem namreč zgodbo o dveh vosovskih likvidatorjih, no, povozila me je moja neizkušnost). *Peter Šema* je bil lirična komedija, Celjani so šli z njo na Sterijino pozorje, odlično jo je zrežiral Andrej Hieng. *Golobje miru* je bila uspešnica po ameriškem zgledu, tudi mi znamo narediti dobro komedijo, posebej jo je potlej uprizorila še nastajajoča televizija, v tesnem malem studiu vrh radijske stavbe je Stane Sever pokazal, da zna odlično igrati tudi bulvarko. Ja, najbrž – iskal sem, petindvajsetleten, svoje pravo delovišče. Kako sem šel iz kranjskega gledališča? Najprej neki prepiri, potlej pa, petčlanska družina v podstrešni sobi in še ukinitvev gledališča – ali pa stanovanje v Ljubljani, tiste čase raj, in delo pri časopisu. Pa sem šel v novinarstvo.

VURNIK: Pisanje dramskih tekstov, v šestdesetih letih predvsem satiričnih kabaretov, se pravi, satirično ironične odzivnosti na socialistično družbeno preobražanje, odraža vpetost v čas, kritični disput s časom, kar ti je kot začetniku te zvrsti priznal celo Josip Vidmar ob uprizoritvi *Administrativne balade* v Drami SNG v Ljubljani, seveda z rafalom očitkov o površinskosti ipd. (Zapisal je: »In če ima Mikeln kako zaslugo, da je prvi spregovoril o nekih pojavih v naši družbi, nosi hkrati tudi krivdo, da je njegov posmeh površen, prazen, nerazburljiv in morda celo nerazsoden.«)

MIKELN: Humor in satira nam lajšata življenje in malo tudi držita zrcalo. Priznam samo tako satiro, ki je humorna. Satira brez humorja je sam žolč. To ni prava satira, to je svetobolje, agresivno svetobolje za razliko od onega depresivnega svetobolja, melanholičnega, ki je bilo v predprejšnjem stoletju v modi. To ni umetnost, niti umetelnost ne, le jezno razglašanje nestrinjanja s svetom. Torej, humor in satira nam – s posmehom: držanje zrcala – lajšata življenje, prekrijeta eksistencialne stiske. Tudi to je umetnost, gotovo, ampak ker »prekriva«, ostane pri površju. »Resne« zvrsti pa upodabljajo prav tisto, kar humor prekriva: eksistencialne dileme človekovega bivanja na svetu – od kod, zakaj, kako, kam. To seže v globino. Tega nisem kje prebral, čeprav je tako ali drugače že neštetokrat rečeno. To je moja definicija, se opravičujem. Sledi lahko dolga vrsta vprašanj: kaj pa mehanizem katarze, ali ni šele to res lajšanje življenja z odgovori na temeljna vprašanja bivanja – ali ni prava umetnost naposled tista, ki obseže vse plasti, od površja do dna, v enem celovitem pogledu vse, od veselega površja do temnega dna človeške duše –, vprašanj, kolikor hočeš. In tem za razpravo. Ki je ne bova začela. Od kod moja politična satira? Imam nekaj satirične žilice, obenem pa živ politični posluh. In bojim se ne. Satira je malo kot plezanje v planinah: če se bojiš, padeš. Kako je to nekomu v naturi, drugemu pa ne – to rajši pustiva, ne prideva nikamor.

VURNIK: ... potemi dramski teksti z aktualno politično tematiko (*Mor. pol. kvalif. tov. Gubca*) in politične drame z zgodovinsko snovjo polpreteklega časa, vsaj v času nastanka (*Stalinovi zdravniki*, *Džugašvilijeva smrt*), in nazadnje *Miklavžev večer*, tragikomedija s konfliktom med partizani in domobranci po koncu vojne, tudi slednja ima konotacijo zgodovinske igre. Ukvarjanje s takšno temo, kot jo personificira in simbolizira »brkač iz Gruzije«, Stalin, s svojo politično in kot posledico družbeno doktrino, dva dokumentarna dramska teksta in pa seveda biografija, monografija o Stalinu. Ko sem pred leti beloruskemu pesniku in prevajalcu slovenske poezije Nilu Gileviču ob njegovem obisku v Ljubljani omenil, da si napisal knjigo o Stalinu, ni mogel verjeti, češ kako pa je prišel do gradiva? Kako da te je okupiral Stalin, da si mu namenil več kot desetletje ukvarjanja z njim, medtem ko te na primer Lenin, Trocki pa Kirov ali ne nazadnje Tito, Kardelj ali Kidrič niso pritegnili, da bi jih raziskal? (Glede Kidriča: imaš ga v romanu *Veliki voz*, zato to omembo tukaj preskoči.)

MIKELN: Kar je potrebno za politično satiro, namreč da imaš politični posluh in da se ne bojiš, je dobro tudi za politične odrske kronike. Dobo, ki smo jo današnji sedemdesetletniki preživeli, sta usodno zaznamovala dva velika diktatorja, v imenu dveh ideologij in dveh imperijev, Hitler in Stalin. Tudi moje življenje sta zaznamovala. Seveda se potlej človek vprašuje: kako, od kod, zakaj. Da se Belorus Gilevič čudi, od kod mi gradivo o Stalinu, rad verjamem: najmanj se je vedelo tam pri njih. Na Zahodu pa so že pred drugo vojno, še posebno pa po njej, druga za drugo izhajale knjige s to tematiko, in mi tu smo imeli dostop do njih. Tega je za celo knjižnico, od temeljnih del poljskega boljševika Isaaca Deutscherja (manj zanesljiv, a tudi omembe vreden je že iz leta 1936 Boris Souvarine) do knjig zgodovinarja Roya Medvedjeva in vrste pričevanj iz najožjega kroga ob Leninu in Stalinu, sam Trocki, Stalinov tajnik Basajev, Stalinova nevrotična (ni čudno, pri njenem življenju) hči Svetlana, sin enega prvih boljševiških komandantov Vladimirja Antonova Ovsejenka Anton A. O., razni prebegli polkovniki, znani jugoslovanski pričevalci in tudi naš zgodovinar Britovšek, naposled je tudi zloženka spominov Nikite Hruščova avtentičen material in je tudi v literarnih delih, kot na primer v *Spominih* Nadežde Mandelštam, veliko tehtnega gradiva. Da cele gore kompilacij čenč (kakršne, recimo, zdaj pri nas piše kak »izvedenec« za Tita) – posebno nemški knjižni trg je bil v šestdesetih letih preplavljen z njimi – sploh ne vzamemo v poštev. Ko sem pisal biografijo o Stalinu, sem imel v kotu sobe dobesečno pol kubika knjig. Če zna Nil Gilevič angleško, nemško in slovensko, rusko pač gotovo, mu lahko katero od knjig posodim, nekaj mi jih je še ostalo. Neuprizorjena je ostala igra *Džugašvilijeva smrt*, podnaslov: poročilo o zadnjih dneh J. V. D. Stalina. Nastala je leta 1983 kot nekakšna literarna vzporednica Stalinovi biografiji. Ponudil sem jo Drami SNG Ljubljana, kjer so jo uvrstili v repertoar 1984/85, kot so rekli, ko so mi predlagali, naj dopišem še nekaj ženskih vlog, kar sem naredil, in so potem tipkopis razmnožili za študij ter udarili nanj šampiljko s številko 1039/3, arhiv SNG v Ljubljani, TOZD Drama, p. o. Potem iz TOZD Drama, p. o., nenadoma ni bilo nobenega glasu več. Dopisov o tem nimam nobenih, spominjam se, da nisem dobil ne pisno ne ustno o tem nobenega obvestila. Vpraševati mi je bilo pa za malo. Zanimivo, da se niti ne spominjam več, s kom sem se tedaj v Drami dokaj intenzivno, saj sem dopisal cel arhaični zbor gruzinskih žensk, dogovarjal o uprizoritvi. Zanimiv spominski mehanizem imamo, ali ne, na trdem disku v glavi se je vse to izbrisalo samo od sebe. Da me ne bi jezilo. Zdaj sem zaradi tvojega vprašanja vzel knjigo, kjer je igra leta 1985 objavljena (*Politično gledališče*, CZ 1985), spet v roke in prebral nekaj strani: to ni slaba igra, vidim. Prvotno sem ji dal podnaslov »historija«, piše na naslovnem listu tipkopisa, ki sem ga tedaj shranil v knjigo, to je najbrž boljše kot »poročilo«. Mislim, da bo to historijo kdaj kak dramaturg »odkril« in bo uprizorjena, in ljudem ne bo dolgčas pri njej.

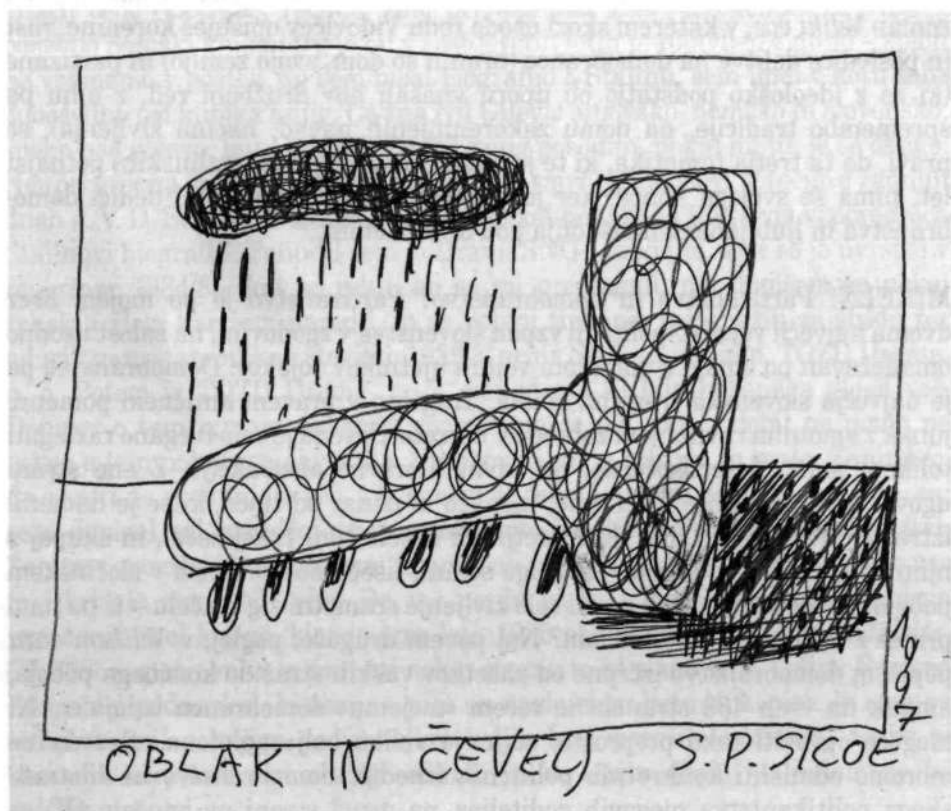
VURNIK: Kakšen je tvoj pogled na razmerje med aktualnostjo dramske literature in njeno umetniško trajnostjo?

MIKELN: Tudi kratki parcialni satirični portreti časa in ljudi preživijo, če so dobri. Celovitejši humor in satira pa sploh, dobra pisava ostane. Težko pa pride poznejše čase spet med ljudi, ker jo prekrijejo nove plasti aktualnega humorja in satire. Oboje je močno podvrženo spremembam časa, ker je pač, smo rekli, lajšanje življenja in njegovo zrcalo v določenem času – od pozabljene Alešovčeve imenitne proze *Kako sem se jaz likal* do dolge vrste dobrih piscev za njim, stari Milčinski, Murnik, Janko Mlakar, Ivan Rob, France Brenk (»... odkar smo leta 1945 premagali Nemce in deloma tudi belogardiste,« je napisal v neki povsem nepolitični humoreski prva povojna leta, preroško, kaj), gotovo sem koga izpustil, nehote. Podobno velja glede trajnosti za politične igre, ki sem jih pisal, čeprav je to čisto nekaj drugega kot humor in satira: druga zvrst, drugačno zrcalo dobe, ampak s podobno usodo.

VURNIK: Ne bo mogoče preskočiti Kidriča, ker se bo posredno oglasil v tretji tematiki tvoje dramatike, *Miklavževem večeru*: ta tragikomedija o slovenski razdvojenosti in eksistencialnih vzrokih za to delitev se vsekakor navezuje na roman *Veliki voz*, v katerem skozi usode rodu Vidovičev opisuješ korenine, rast in posledice delitve na domobrance (branili so dom, svojo zemljo) in partizane (ki so z ideološko podstatjo ob uporabi vnašali nov družbeni red, z njim pa spremembo tradicije, na domu zakoreninjenih navad, načina življenja); se pravi, da ta tretja tematika, ki te je okupirala zadnjih (postalinskih) petnajst let, nima še svojega konca, ker jo oživljajo zlasti nepomirjeni dediči domobranstva in ljubljanska nadškofija pod dr. Rodetom.

MIKELN: Partizanstvo in domobranstvo? Partizanstvo je po mojem brez dvoma največji vojaško-politični vzpon slovenstva v zgodovini, na žalost usodno omadeževan po zmagi s pomorom vojnih ujetnikov rojakov. Domobranstvo pa je največja slovenska tragična zmeta. Tragična v pravem antičnem pomenu: junak z zmotnim ravnanjem zabrede v nesrečo. Seveda je zelo tvegano razlagati toliko smrt, desetisočerno, na ravni literarne abstrakcije. Z ene strani ugovor, vzeli so orožje, uniforme, menažo in denar od tujca, ki se je namenil iztrebiti Slovence, in to v dveh tretjinah dežele tudi takoj začel, in skupaj z njim pobijali sonarodnjake – z druge strani, tisoči mož so umrli v zločinskem poboju, tisoči žen in otrok nosili celo življenje sramotni žig na čelu – ti pa nam prideš z Edipom in Aristotelom? Naj povem drugače: poglej, v *Velikem vozu* opišem domobranstvo izčrpno od začetkov vaških straž do končnega poboja, ampak na vseh 488 straneh ne rečem »mojemu« domobrancu izdajalec. Ni mogoče opraviti tako preprosto, stvar je veliko bolj zapletena. Seveda ne moremo odmisлити konkretnih političnih izhodišč domobranstva in diletantskega politikantstva njegovih voditeljev, na drugi strani pa značaja OF, se

pravi, dominacije KPS in revolucijskega nasilja voditeljev KPS. Eno in drugo je imelo usoden vpliv na izid vse zadeve. Kje smo s tem zdaj? Revolucijskega nasilja »rdečih« davno ni več, »beli« pa še kar nadaljujejo z diletantskim politikanstvom. Obnavljajo, na primer, tezo o »dovoljeni kolaboraciji«, Peterletovi krščanski demokrati so v svoj program napisali, da je bilo domobranstvo »legitimno in legalno ter častno dejanje«. Ponovitev velike zmote. Seveda je po mednarodnem pravu določena stopnja kolaboracije pod okupacijo dovoljena in v nekem smislu celo zapovedana, namreč za ohranitev miru in reda. Ampak kadar se tudi okupator drži mednarodnega prava in obnaša "legitimno, legalno in častno"! Ta se pa ni, to se je videlo že prve dni nemške zasedbe, maja enainštiridesetega, ko še nikjer ni bilo upornikov ali, kakor so oni rekli, razbojnikov po gozdovih. Nemci so že aprila in maja 1941 izselili tisoče družin, s po petdeset kilogrami prtljage in petsto dinarji na človeka, na vlak pa v Srbijo, v živinskih vagonih, kamor že, takoj prve tedne, nato pa do jeseni tistega leta šestdeset tisoč ljudi! Pri nas ni bilo nobenih osnov za sodelovanje z okupatorjem, to je popolnoma nedvoumno in popolnoma jasno. Konca teh preprirov ne bova doživela, še najini vnuki ne. Kakor so se v Franciji ob dvestoletnici revolucije leta 1989 na novo razgrela duhovi o njenem smislu in



nesmislu, ali je bilo treba pobiti v Vendeji (baje) sto tisoč ljudi, kakor se v ZDA še vedno prepirajo o državljanski vojni 1861–1865 in tako naprej. To ostanejo odprta vprašanja še generacijam – da bi jih Slovenci le zmogli čim prej prenesti na raven zgodovinskih razprav. Jih preseliti tja iz aktualne politike, kjer jih zdaj zlorablajo v spopadih za oblast kratkovidni politiki in celo Rimskokatoliška cerkev. Ki strumno koraka z vihrajočimi prapori in banderi v kolosalno zagato: svojo tedanjo vpletenost v politiko in celo v vojskovanje ima za dobro in pravo ravnanje, s tem pa se na novo vpleta v politiko in si, namesto da se stare krivde znebi, nalaga novo. Zase lahko rečem, da se nisem zavedel strahotnih dimenzij pomora domobrancev junija 1945 prej kot sredi osemdesetih let, ko sem med zbiranjem gradiva za *Veliki voz* spoznal tudi emigrantsko literaturo o tem, Jaro Dolar me je pospremil v zaprto vrhnje nadstropje NUK. Ne vem povedati, zakaj me Kocbekov intervju leta 1975 ni spodbudil k takim raziskavam, šele interes za lastno pisanje, za svojo knjigo – sebični smo, a ne? Je pa v zvezi s tem vplivalo name tudi lastno doživljanje leta 1945. Naj povzamem, kar sem že pisal o tem. Poleti leta 1945 sem, »narodna zaščita«, vodil nemške vojne ujetnike iz taborišča pri Teharjah, graščine v Bukovžlaku, na delo v Celje in nazaj, pospravljanje ruševin in tako. Petnajstleten fant z mavzerico na rami in s tropom vojnih ujetnikov pred seboj tedaj ni bil nobena posebnost. Da je bilo tam blizu tudi taborišče ujetih domobrancev, nisem vedel, čeprav Celjan, ampak živeč tedaj v Savinjski dolini. Še ko mi je v začetku osemdesetih let Drago Jančar neke z obilico belega burgundca zalite štatemberške noči razlagal tisto strahotno zgodbo, mu nisem verjel: »Jaz sem bil tam, meni ne boš govoril. Poznam tisto taborišče. Niti enega Slovenca, sami Nemci, sem jih vsako jutro gnal v Celje in zvečer nazaj. Bi pa že videl. Tudi če bi jih imeli skrite v kletih, bi jih bilo mogoče nekaj sto, tisoči nikakor. Bela propaganda.« Šele veliko pozneje sem se neke nedelje odpeljal tja in videl, da so bile med drugo vojno v Bukovžlaku malo južneje, bolj na teharski kot na gaberški strani, neke barake, bojda za Hitlerjugend, v katerih so potlej bili domobranci. Seveda smo vsi vedeli, da so bili po vojni poboji domobrancev, to se je dogajalo s kolaboranti povsod po Evropi, ampak nismo, vsaj jaz, verjeli, da je šlo za organiziran pomor takega obsega. Res pa smo levičarji, socialisti in komunisti, vso to zadevo, državljansko vojno 1942–1945 in njene posledice, odrivali iz spomina in zavesti, Štajerci toliko bolj, ker smo rekli, to se nas ne tiče, pri nas domobranstva ni bilo. Res je: izmikali smo se soočenju s pomorom. Ne bom se zdaj izgovarjal na nevednost in da nas je veliko imelo to za »belo propagando«. Povem pač, kako je bilo, zase. Ko je Ljubo Bavcon ustanovil pri SZDL svet za varstvo človekovih pravic in me povabil vanj, smo predlagali tedanji skupščini SR Slovenije, naj ustanovi komisijo, ki bo raziskala tisti pomor. Seveda ni ničesar raziskala. Nato sem si tri leta prizadeval, da bi svet javno zahteval regularno sodno preiskavo pomora, in če se izkaže tako, proces proti njegovim krivcem, živim ali mrtvim. Kajti kot sem že večkrat pisal, nezadoščeno prelita kri je zmajevo seme, potaknjeno v tla, koder je

tekla. Iz nje v nesrečnih okoliščinah nenadoma, čez noč vzbuhnejo nepojmljiva sovraštva, navzven do drugih narodov in navznoter v samem narodu. Iz tega semena nastajajo fašizmi, če dozori še drugi pogoji zanje, mogoče že v prvi naslednji hudi narodni krizi, mogoče šele čez stoletja. Tečejo zadnja leta, ko je še mogoče dognati, da so za poboj krivi ti in ti ljudje, ne pa vse slovensko partizanstvo ali kar nekakšen slovenski bratomorilski nagon. Bavconov svet se je razdelil na pol in pobude ni sprejel, zato sem se umaknil iz njega. Potlej je kmalu njegovo vlogo prevzel državni urad varuha človekovih pravic. Ostane pa: nujno potrebna je regularna sodna preiskava in proces, kar je zdaj še mogoče, kmalu pa ne bo imelo več smisla. In ostane: nezadoščeno prelita kri je zmajevno seme, in poboja so krivi ti in ti ljudje, ne pa vse slovensko partizanstvo ali kar nekakšen slovenski bratomorilski nagon. Nevaren mit nastaja iz tega, strankarski politični interesi ga podpihujejo, naše družbeno in politično življenje je zaradi tega pohabljen.

VURNIK: Ali vidiš večje in globlje možnosti izraziti »resnico o resničnosti« v dramskem tekstu, ali v pripovednem romanesknem organizmu kot v zgodovinski raziskavi in razpravi, ki ti ni tuja?

MIKELN: Mislim, da so izpovedne možnosti enake, »globinski učinek« tudi, percepcija pri gledalcu in bralcu pa je seveda različna. Drama in včasih tudi kronika ali historija, kakor rajši reciva mojim igram (govoriva o dobrih, seveda, ali so moje zraven, o tem ne bova, o svojih si sodbe ne lastim), človeka prevzame in mu zapusti pretresljiv spomin. Roman ga tudi prevzame in pretrese, v prav tako živem stiku, a ne s tako močjo doživetja »strahu in sočutja« (spet Aristotel) živih oseb na odru, zato mu pa da širšo sliko dobe in ljudi, in človek ga lahko čez leta spet vzame v roke, spet bo pretresen in prevzet, obenem pa bo našel v njem s svojo medtem dopolnjeno izkušnjo nova spoznanja. Kar bo veljalo tudi za nove uprizoritve dram, drugače jih pač ne bi skozi stoletja vedno na novo igrali. Govoriva seveda o dobrem gledališču in dobri prozi. To dobro, po tvojem globina, torej ni stvar zvrsti, temveč avtorjeve moči.

VURNIK: Sama politika, dragi Miloš, sama politika, v kateri si sodeloval in ki te je navdihovala kot pisatelja. Vendar te udeležba v njej očitno ni povsem zadovoljevala, saj si nenehno gojil do nje kritično, satirično, ironično distanco, o čemer govori kar nekaj knjig – »učbenikov«, »kratkih kurzov« o vladanju za začetnike, srednjo in višjo stopnjo ... V *Vladanju za višjo stopnjo* si zapisal, da »ne pričakuješ, da se bodo po objavi te knjige razmere v našem vladanju čez noč drastično spremenile«, pa vendar si pisal in objavljaj prav s tem namenom, saj si drugega motiva ni mogoče predstavljati. In vendar ... to Siziſovo poslanstvo opravljaš, mislim pa, da ga iz humoresk in satir v obliki »kratkih kurzov« prenašaš v zahtevnejše literarne oblike, prek katerih nedvomno želiš dati svojemu delu večjo veljavo. Kaj meniš?



MIKELN: Ali imaš občutek, da hočem poboljševati svet in ljudi? Zanimivo. Jaz ga nimam. Verjamem pa, da intelektualec v »družbeni delitvi dela« ne sme molčati. Po kruh greš k peku, po krompir h kmetu, po odkrito besedo pa k pisatelju. Glede veljave si pač ne belim glave. Če mi jo bo kdo drug hotel izmeriti, bo pač vzel v roke moje gledališke satirične kabarete in jih primerjal s podobnim pisanjem drugih tisti čas, humorno prozo, recimo *Kako se je naša dolina privadila svobodi* (Janez Kajzer jo je za silvestrovo 1999 v Književnih listih Dela uvrstil med »slovenske literarne mejnike 20. stoletja«, hvala), humorni potopis *Jugoslavija za začetnike*, politično satiro od *Vladanja za začetnike* naprej (pisal sem ga v znamenitih sedemdesetih letih v nemščini, ker nisem upal, da ga doma objavim, tako, vidiš, človek prebije take čase, pa sem potlej tisto prevedel in dopisal pol knjige, Hitlerja, in je leta 1980 le izšlo in še danes mi ga znanci in neznanci citirajo, zanimivo, zelo je bilo popularno v pravniških krogih), pa kako komedijo, roman *Veliki voz* – in vso to pisarijo ustoličil na pravo mesto. Jaz z njo nisem bil nikoli povsem zadovoljen, ampak to je drug problem, ta pa res moj. Problem vsakega avtorja.

VURNIK: Vrniva se k temi o tvojem političnem delovanju, ki je sledilo visokim upravnim funkcijam, na primer, ko si bil direktor Mestnega gledališča ljubljanskega, pa direktor Cankarjeve založbe, kar je ob kulturnem pomenilo tudi nekakšen politični angažma, potem pa sodelovanje pri SZDL, zlasti pa v Društvu slovenskih pisateljev in kot predsednik slovenskega P.E.N. ter mirovnega komiteja mednarodnega P.E.N. Ali te je literarni angažma in s tem distančno kritični pristop oviral, da bi se, recimo, potegoval za kakšno politično pozicijo, s katere bi imel možnost spreminjati svet, sestaviti veljavnejši učbenik za vladanje, se pravi, da bi bil – oblast?

MIKELN: Nisem se potegoval, nasprotno. Odklonil sem ponujeno mesto kulturnega ministra, tedaj sekretarja komiteja za kulturo, odklonil enkrat mesto poslanca v zveznem kulturnem zboru (in predlagal Cirila Kosmača, ki se je pa rad, malo samotni v Portorožu, vozil v Beograd) in drugič poslanca v republiški skupščini, še imam kopijo pisma, ki sem ga tedaj pisal Francetu Popitu. Kako da me konkretna oblast ni zanimala, sem pa šel v forume Zveze komunistov v »liberalnih« letih 1966–1972 in v SZDL v osemdesetih, nato pa spet odklonil kandidaturu za poslanca socialistične stranke leta 1990 (še zadnji dan pred rokom za oddajo kandidatur me je prepričeval Jože Smole v kletni menzi na Komenskega ulici, naj sprejemem, a bi se skoraj končalo tako, da bi bil jaz pregovoril njega, naj gre v penzijo), zdajle ne znam razložiti. Mogoče to še kdaj premislim.

VURNIK: Potek zgodovinskih dogodkov v najbližjem in ne preveč oddaljenem zaledju je tako intenziven, da za avtorja, kakršen si, prinaša vedno nove, pa v novi luči ponavljajoče se izzive, na katere se tudi odzivaš, kot na »meje

*slovenske svobode*«, pa na Balkan s središčnim vrenjem v Srbiji, pa na tole sedanje oživljanje domobranstva. Vem, da pišeš obsežnejše delo. Se nanaša na našete vire in teme, ali se navezuje na prej obravnavane teme?

MIKELN: Se navezuje. Je nekakšen dvojček *Velikega voza*, tokrat manj s široke družbene plati, bolj z vidika osebne usode človeka, ki si ne najde mesta med frontami v tistem velikem spopadu. Med partizani, ki tvegajo življenje za svoje sanje o svobodi in pravičnem svetu, in domobranci, ki življenje zapravijo po tragični zmoti, išče svoj prostor zunaj teh »sanj« in »zmot«. Očitno me druga svetovna vojna še vedno ne izpusti. Bomo videli, kako bom zadovoljen z njim, ko bo gotov. Na stara leta človek ne nese vsega napisanega takoj v teater ali založbo prodat, kritičnejši postane, pa tudi treba ni, družina je preskrbljena in penzija, čeprav brez »izjemnih« dodatkov, je zadostna.

VURNIK: Seveda bi se spričo tvojega obsežnega dela lahko lovila še okoli različnih zadev, zlasti o trajnosti in minljivosti posamičnih realizacij, vendar me urednikovo svarilo (ki je bilo izrečeno zaradi predolgega intervjuja z Menartom) opominja, da zadevo pripeljeva h koncu: Kaj se ti je spričo toliko opravljenega dela izmaknilo, pa bi bil rad naredil?

MIKELN: Uh! Nekaj kar spodobnega pisanja, čeprav večinoma samo ob nedeljah in kakem deževnem 1. maju ali 29. novembru, pol seznaja knjig, dva na novo ustanovljena uspešna časopisa in dva uspešno prenovljena, gledališka stavba ob Čopovi ulici, zidana brez državnih subvencij, samo s prodajo poslovnih prostorov ob njej, prenovljena založba in uspešnih dvanajst let v njej – nezadovoljen ne smem biti. No, ni mi uspelo osrednje slovensko knjižno skladišče in moderen distribucijski center, za kar sem že pridobil lokacijo pod Vrhovci, pa nisem znal pripraviti založnikov do skupne akcije, Ivan Bratko, DZS, in Dušan Kralj, Tehniška založba, sta bila nekako na tričetrt za to, drugi niso videli preko svojega lastnega dvorišča. To bi bilo že nekaj, kar se mi je »izmaknilo«. Čisto nekaj drugega: da nisem uganil skrite, zamolčane depresivnosti in osebnih stisk Lojzeta Filipiča, čeprav sva bila kot rit in srajca, in ga mogoče ohranil slovenskemu gledališču. Da v politiki nismo znali – premalo nas je pač bilo in prešibki smo bili – v osemdesetih letih, ko bi bilo to že mogoče, razviti več moderne »direktne demokracije« in s tem pripraviti boljših štartnih pogojev sedanjemu strankarstvu, ki je arhaično, plesnivo, narodu in državi v nadlego in škodo. Pa gotovo še kaj, ampak kot rečeno, nezadovoljen nisem. Da sem bil skoraj vse življenje do starih let »nedeljski« pisatelj, sem si pa sam izbral, preveč drugih reči me je zanimalo obenem.